

حقوق پدیدآوران

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد بهشهر

گروه حقوق گرایش خصوصی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

عنوان :

بررسی جواز مصونیت بیگانگان در کشورهای اسلامی با تکیه بر فقه شیعه

استاد راهنما:

دکتر حسین باقری

نگارش:

وحیده قاجار کوهستانی

پاییز ۹۹

ب

معاونت پژوهش و فن آوری

به نام خدا

منشور اخلاق پژوهش

بیامری از خداوند سبحان و اعتقاد به این که عالم محضر خداست و به‌موازه ناظر بر اعمال انسان و به‌منظور پاس داشت مقام بلند دانش و پژوهش و نظر به اهمیت جایگاه دانشگاه در اعتلای فرهنگ و تمدن بشری، مادران دانشجویان و اعضاء هیئت علمی واحد های دانشگاه آزاد اسلامی متعهد می‌گردیم اصول زیر را در انجام فعالیت های پژوهشی مد نظر قرار داده و از آن تخطی نکنیم:

- ۱- اصل حقیقت‌جویی: تلاش در راستای پی‌جویی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از هرگونه پنهان‌سازی حقیقت.
- ۲- اصل رعایت حقوق: التزام به رعایت کامل حقوق پژوهشگران و پژوهشگران (انسان، حیوان و نبات) و سایر صاحبان حق.
- ۳- اصل مالکیت مادی و معنوی: تعهد به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه به‌کاران پژوهش.
- ۴- اصل منفعت ملی: تعهد به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن پیشبرد و توسعه کشور در کلیه مراحل پژوهش.
- ۵- اصل رعایت انصاف و امانت: تعهد به اجتناب از هرگونه جانب‌داری غیر علمی و حفاظت از اموال، تجهیزات و منابع در اختیار.
- ۶- اصل رازداری: تعهد به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد، سازمان‌ها و کشور و کلیه افراد و نهادهای مرتبط با تحقیق.
- ۷- اصل احترام: تعهد به رعایت حریم‌ها و حرمت‌ها در انجام تحقیقات و رعایت جانب‌تقد و خودداری از هرگونه حرمت‌شکنی.
- ۸- اصل ترویج: تعهد به رواج دانش و اشاعه نتایج تحقیقات و انتقال آن به به‌کاران علمی و دانشجویان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد.
- ۹- اصل برائت: التزام به برائت‌جویی از هرگونه رفتار غیر حرفه‌ای و اعلام موضع نسبت به کسانی که حوزه علم و پژوهش را به‌شائبه‌های غیر علمی می‌آلایند.

واحد بهشهر

بسم الله الرحمن الرحيم

تعهد نامه اصالت رساله یا پایان نامه

اینجانب وحیده قاجار کوهستانی دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد در رشته حقوق خصوصی که در تاریخ / از پایان نامه / رساله خود تحت عنوان: بررسی جواز مصونیت بیگانگان در کشورهای اسلامی باتکیه بر فقه شیعه با کسب نمره و درجه دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم:

۱) این پایان نامه / رساله حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و ...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست مربوطه ذکر و درج کرده ام.

۲) این پایان نامه / رساله قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳) چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴) چنانچه در هر مقطعی زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را می پذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی: *****

تاریخ و امضاء

پاسکزاری

پاس خدای را که هر چه دارم از اوست

به امید آنکه توفیق یابم بز خدمت به خلق او نگوشم.

از استاد کرامی جناب آقای دکتر حسین باقری بسیار پاسکزارم چرا که بدون راهنمایی های

ایشان تدوین این پایان نامه بسیار مشکل می نمود.

تقدیم به

شهادی عزیز که جانشان را خدا گرفت تا زده ای از مصونیت سرزمین اسلامی ما از دست

نرود و برای زنده نگه داشتن دین، از جان خود دریغ نکردند.

و سپاس از همسر مهربانم که با فراجم آوردن موقعیت زمانی و مکانی

در محل آمدن این پایان نامه مرا همراهی نمودند.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱.....	چکیده:
فصل اول: کلیات و مفاهیم	
۲.....	مقدمه.....
۴.....	۱-۱. بیان مسأله.....
۸.....	۱-۲. اهمیت و ضرورت.....
۱۰.....	۱-۳. سوابق تحقیق:.....
۱۲.....	۱-۴. جنبه جدید بودن و نوآوری:.....
۱۲.....	۱-۵. اهداف تحقیق:.....
۱۲.....	۱-۵-۱. هدف اصلی:.....
۱۲.....	۱-۵-۲. اهداف فرعی:.....
۱۳.....	۱-۶. سوالات تحقیق:.....
۱۳.....	۱-۶-۱. سوال اصلی:.....
۱۳.....	۱-۶-۲. سوالات فرعی:.....
۱۳.....	۱-۷. فرضیات:.....
۱۳.....	۱-۷-۱. فرضیه اصلی:.....
۱۳.....	۱-۷-۲. فرضیات فرعی:.....
۱۴.....	۱-۸. ساختار تحقیق:.....

فصل دوم: مفاهیم و مبانی نظری

۱۶.....	مفهوم شناسی:.....
۱۶.....	۱-۲. مصونیت:.....
۱۶.....	۱-۲-۱-۱. معنای لغوی:.....
۱۶.....	۱-۲-۱-۲. معنای اصطلاحی:.....

- ۲-۱-۲. گستره مصونیت ها: ۱۶.....
- ۲-۱-۲-۱. مصونیت قضایی: ۱۶.....
- ۲-۲-۱-۲. مصونیت سیاسی: ۱۷.....
- ۲-۲-۱-۳. مصونیت پارلمانی: ۱۷.....
- ۲-۲. بیگانه: ۱۹.....
- ۲-۲-۱. معنای بیگانه: ۱۹.....
- ۲-۲-۱-۱. معنای لغوی: ۱۹.....
- ۲-۲-۱-۲. معنای اصطلاحی: ۱۹.....
- ۲-۲-۲. اقسام بیگانه: ۲۰.....
- ۲-۲-۲-۱. بیگانه از منظر حقوق: ۲۰.....
- ۲-۲-۲-۲. بیگانه از منظر فقه: ۲۲.....
- ۳-۲. فقه شیعه: ۲۴.....
- ۳-۲-۱. معنای فقه: ۲۴.....
- ۳-۲-۱-۱. معنای لغوی: ۲۴.....
- ۳-۲-۱-۲. معنای اصطلاحی: ۲۵.....
- ۴-۲. معنای شیعه: ۲۵.....
- ۴-۲-۱. معنای لغوی: ۲۵.....
- ۴-۲-۲. معنای اصطلاحی: ۲۵.....
- ۵-۲. مفهوم مصونیت بیگانگان در جوامع اسلامی: ۲۶.....
- ۶-۲. مفهوم فقه شیعه: ۲۶.....
- ۷-۲. پیشینه تاریخی مصونیت بیگانگان در اسلام: ۲۷.....
- ۸-۲. پیشینه تاریخی مصونیت بیگانگان در تاریخ معاصر: ۲۹.....

فصل سوم: اهمیت ارتباطات بین المللی و بین الادیانی

- ۳-۱. اهمیت ارتباط بین المللی: ۳۲.....

- ۳-۱-۱. رشد سیاسی جامعه اسلامی ۳۴
- ۳-۱-۱-۱. تعریف سیاست خارجی ۳۵
- ۳-۱-۱-۲. سیاست خارجی پیامبر اسلام (ص): ۳۵
- ۳-۱-۱-۳. مبانی هدفگذاری سیاست خارجی در اسلام ۳۶
- ۱-۳-۱-۴. اهداف سیاست خارجی در اسلام ۴۰
- ۱-۳-۱-۵. ساز و کارهای سیاست خارجی در اسلام ۴۵
- ۳-۱-۲. رشد اقتصادی جامعه اسلامی: ۵۲
- ۳-۱-۲-۱. اقدامات اقتصادی پیامبر در سال‌های نخستین هجرت ۵۵
- ۳-۱-۲-۲. منابع درآمدی حکومت خاتم انبیا ۵۶
- ۳-۱-۲-۳. راهکارهای پیامبر برای بهبود وضعیت اقتصادی ۵۸
- ۳-۱-۲-۴. پیامبر و رعایت اخلاق در اقتصاد: ۵۹
- ۳-۱-۲-۵. وابستگی متقابل اقتصادی و جهانی شدن ۶۰
- ۳-۱-۳. رشد فرهنگی جوامع اسلامی: ۶۱
- ۳-۱-۳-۲. دلایل پیشرفت اسلام: ۶۳
- ۳-۱-۳-۳. وظایف و مسئولیت‌های دولت در توسعه فرهنگی: ۶۶
- ۳-۱-۳-۴. حکومت پیامبر (ص) الگوی همیشگی حکومت‌های اسلامی: ۶۸
- ۳-۱-۳-۵. مردم: ۶۹
- ۳-۱-۳-۶. عوامل فراملی و جهانی: ۷۰
- ۳-۱-۴. جذب کفار به اسلام: ۷۳
- ۳-۲. آثار و پیامدهای مثبت و منفی حضور بیگانگان در جوامع اسلامی: ۷۳
- ۳-۲-۱. پیامدهای اتباع بیگانه (مهاجران خارجی) بر امنیت اقتصادی: ۷۴
- ۳-۲-۲. پیامدهای مهاجرت بیگانگان بر امنیت سیاسی: ۷۴
- ۳-۲-۳. پیامدهای مهاجرت بیگانگان بر امنیت اجتماعی: ۷۵
- ۳-۲-۴. پیامدهای مهاجرت بیگانگان بر امنیت فرهنگی: ۷۶

فصل چهارم: محدودیت های اسلامی در رابطه با خودی و بیگانه

- ۱-۴. محدودیت های اسلامی در رابطه خودی و بیگانه: ۷۹.....
- ۱-۱-۴. کفر: ۷۹.....
- ۲-۱-۴. ذمیان ۸۱.....
- ۱-۱-۲-۴. پذیرش افعال اهل ذمه در صورت رعایت ضوابط دینی: ۸۴.....
- ۲-۱-۲-۴. اجرای مجازات اسلامی اهل ذمه، با تکیه بر نظر امیر مومنان علی(ع): ۸۴.....
- ۳-۱-۴. امان ۸۵.....
- ۱-۳-۱-۴. فرق امان با هُدنه، عقد ذمه، صلح و معاهد ۸۶.....
- ۲-۱-۳-۴. امان در قرآن ۸۷.....
- ۳-۱-۳-۴. هدف از تشریح امان ۸۸.....
- ۴-۱-۳-۴. نقض امان ۹۰.....
- ۴-۱-۴. مصلحت: ۹۱.....
- ۱-۴-۱-۴. سیره پیامبر در برخورد با بیگانه: ۹۱.....
- ۵-۱-۴. فتنه و توطئه: ۹۶.....
- ۱-۵-۱-۴. ویژگی های جریان نفوذ از دیدگاه قرآن: ۹۶.....

فصل پنجم: احکام ابعاد مختلف مصونیت بیگانگان در جوامع اسلامی از منظر فقه شیعه

- ۱-۵. ابعاد مختلف مصونیت بیگانگان در جوامع اسلامی از منظر فقه شیعه: ۱۰۱.....
- ۱-۱-۵. ازدواج: ۱۰۱.....
- ۱-۱-۱-۵. ازدواج با بیگانگان در قانون مدنی ایران: ۱۰۱.....
- ۲-۱-۱-۵. مقررات ازدواج بانوان ایرانی با اتباع خارجی: ۱۰۲.....
- ۳-۱-۱-۵. شرایط مردان خارجی در ازدواج با زنان ایرانی: ۱۰۲.....
- ۵-۱-۱-۵. زن خارجی پس از فوت یا طلاق از همسر ایرانی: ۱۰۴.....
- ۶-۱-۱-۵. مدارک لازم جهت صدور اجازه ازدواج مرد ایرانی با زن خارجی: ۱۰۴.....
- ۷-۱-۱-۵. ازدواج با بیگانگان در اسلام: ۱۰۴.....

- ۱۰۵-۱-۱-۸. اهمیت ازدواج..... ۱۰۵
- ۱۰۷-۱-۲. تملک اموال بیگانگان:..... ۱۰۷
- ۱۰۷-۱-۲-۱. اصول کلی استملاک اموال غیر منقول توسط اتباع خارجه در حقوق ایران:..... ۱۰۷
- ۱۰۸-۱-۲-۱-۱. حمایت از اموال بیگانگان..... ۱۰۸
- ۱۰۹-۱-۲-۱-۲. سلب مالکیت از بیگانگان..... ۱۰۹
- ۱۰۹-۱-۲-۱-۳. استملاک مسکن متعدد توسط بیگانگان..... ۱۰۹
- ۱۱۰-۱-۲-۱-۴. تشریفات استملاک و معاملات اتباع بیگانه..... ۱۱۰
- ۱۱۱-۱-۲-۱-۵. معاملات اموال غیر منقول توسط اتباع بیگانه..... ۱۱۱
- ۱۱۲-۱-۲-۱-۶. استملاک اتباع بیگانه که در ایران اقامت دائم دارند:..... ۱۱۲
- ۱۱۳-۱-۲-۱-۷. استملاک اتباع بیگانه که در ایران اقامتگاه موقت دارند:..... ۱۱۳
- ۱۱۴-۱-۲-۲. تملک اموال بیگانگان از منظر اسلام:..... ۱۱۴
- ۱۱۶-۱-۳. اشتغال بیگانه:..... ۱۱۶
- ۱۱۹-۱-۳-۲. اشتغال اهل کتاب در فقه شیعه:..... ۱۱۹
- ۱۲۰-۱-۴. ارتکاب جرم یا نقض قرارداد بیگانه از منظر فقه شیعه:..... ۱۲۰
- ۱۲۰-۱-۴-۱. حقوق غیر مسلمانان در مراجعه به محاکم قضایی:..... ۱۲۰
- ۱۲۱-۲-۵. احکام ابعاد مختلف مصونیت بیگانگان در جوامع اسلامی از منظر فقه شیعه:..... ۱۲۱
- ۱۲۱-۱-۲-۵. حکم ازدواج با بیگانگان در جامعه اسلامی:..... ۱۲۱
- ۱۲۳-۲-۲-۵. حکم تملک اموال بیگانگان در جوامع اسلامی از منظر فقه شیعه:..... ۱۲۳
- ۱۲۴-۳-۲-۵. حکم اشتغال بیگانگان در جوامع اسلامی با تکیه بر فقه شیعه:..... ۱۲۴
- ۱۲۴-۴-۲-۵. حکم ارتکاب جرم یا نقض قرارداد بیگانگان در جوامع اسلامی از منظر فقه شیعه:..... ۱۲۴
- ۱۲۷..... نتیجه:..... ۱۲۷
- ۱۳۱..... پیشنهاد:..... ۱۳۱
- ۱۴۳..... منابع:..... ۱۴۳

چکیده:

ارتباطات بین المللی و بین الادیانی، در جوامع امروزی امری انکار ناپذیر است. جواز مصونیت بیگانگان در جامعه اسلامی و همچنین در جامعه جهانی، امری اجتناب ناپذیر است، و در ابعاد مختلف قابل بررسی و رسیدگی است. با افزایش سطح ارتباطات بطور طبیعی، حضور بیگانگان در یک کشور افزایش خواهد یافت. با این حال، شناخت حقوق بیگانه در نظام حقوق بین الملل و اسلام، با توجه به رشد جوامع و سطح ارتباطات در هرکشوری ضروری است. بحث شناخت در این موضوع بین المللی و بین الادیانی، دو سویه است. از طرفی، جامعه اسلامی با پذیرش بیگانه، باید حقوق او را بشناسد و با حسن نیت و خیرخواهانه او را بپذیرد تا شخص بیگانه بتواند به بهترین نحو؛ به امور ملزومه خود برسد و مصونیت جان و مال و... داشته باشد. تا هیچ گونه تعرض غیر قانونی و شرعی به وی وارد نشود. از طرفی دیگر فرد بیگانه قبل از ورود به جامعه اسلامی، باید تکالیف خود را بشناسد تا تعرضی به آیین و مذهب و قانون و نظم عمومی جامعه اسلامی وارد نسازد. بررسی جواز مصونیت بیگانگان در کشورهای اسلامی با تکیه بر فقه شیعه در این تحقیق هدف اصلی است. و با گذر در تاریخ اسلام و سیره ائمه اطهار(ع) کاملاً مشخص است که احترام و مصونیت بیگانگان از منظر دین، دور نمانده است.

در این پایان نامه، اهمیت ارتباطات بین المللی و بین الادیانی در فقه شیعه مشخص شد، آثار و پیامدهای آن بیان و حدود مصونیت بیگانه برای جامعه اسلامی و فرد بیگانه مشخص شد، تا هیچ یک از طرفین حق تعرض نداشته باشند و حدود خود را بشناسند. اسلام و مذهب شیعه با دور اندیشی در هر دوره ای به بحث مصونیت بیگانه توجه داشته است. با در نظر گرفتن شئون اسلامی و با حفظ اقتدار، بیگانگان را پذیرفته و حد و مرز را مشخص کرده است. مصونیت حق طبیعی برای فرد بیگانه است، که آثار و پیامدهای مثبت و منفی در بر خواهد داشت. همچنین ابعاد مختلفی دارد که حکم هر یک مشخص شده است. این تحقیق با روش توصیفی تحلیلی تهیه شده است و گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه ای انجام شده است.

واژگان کلیدی: مصونیت، بیگانگان، کشورهای اسلامی، فقه شیعه

فصل اول

کلیات تحقیق

انسان موجودی اجتماعی است و نیازمند ارتباط با دیگران است. ارتباط با دیگران می تواند سبب رشد و شکوفایی ابعاد وجودی ویا بالعکس سبب نزول وی شود. در سطح جامعه هم این ارتباطات وجود دارد و جامعه نیز برای رشد و پیشرفت، نیازمند رابطه با جهان اطراف است، تا با شناسایی راه های پیشرفت یا عدم رشد آنها، راهی برای رشد خود پیدا کند. با افزایش روز افزون روابط بین المللی، ضرورت این نیاز بین المللی و جهانی بیشتر از پیش احساس می شود. دین مبین اسلام، دین فطرت پاک انسانی است، و همواره بر همزیستی مسالمت آمیز تاکید داشته است، و پیوسته مسلمانان را به رعایت انصاف، ادای حقوق و پرهیز از آزار و اذیت پیروان مذاهب دیگر توصیه نموده است. در پایان نامه پیش رو، با عنوان بررسی جواز مصونیت بیگانگان در کشورهای اسلامی با تکیه بر فقه شیعه، به معنای مصونیت و شناخت بیگانگان با توجه و تکیه بر فقه شیعه پرداخته شده است. در این تحقیق که با تکیه بر فقه شیعه نوشته شده است، مبنا تابعیت نیست بلکه ایمان و اعتقاد شخص مورد نظر قرار می گیرد. در اسلام منظور از بیگانه، کافر است که با عناوین، ذمی، مستامن، معاهد، حربی و مسلمان غیر تابع، قابل دسته بندی است. ذمیان با پرداخت جزیه، مستامن با قرارداد امان، معاهد با امضای معاهده و مسلمان غیر تابع، که تابع قوانین کشور اسلامی است مگر اینکه قانون استثنا کرده باشد، دارای مصونیت جان و مال و آبرو و اعتقادات دینی هستند. اما حربیان مستثنا هستند. این گروه نه اهل ذمه و نه معاهد و مستامن هستند، به خدا و نبوت رسول الله (ص) اعتقادی نداشته و ممکن است در صدد ضربه به دین و امت اسلامی باشند. که ارتباط با آنها جایز شناخته نشده است. معرفی فقه شیعه نیز مورد بررسی قرار گرفته است. شیعه به واسطه بهره مندی از علوم اهل بیت (ع) که مفسران کتاب الهی و وارثان علم پیامبر (ص) هستند دارای بینشی جامع است. در فصل سوم این پایان نامه به اهمیت ارتباطات بین المللی و بین الادیانی رسیدگی شده است. که بیانگر این مطلب اساسی است که اسلام اعراض از دنیا را امری اسلامی نمی داند و تنها محدودیتی که در بهره برداری از نعمات و ایجاد روابط انسان ها قائل است خلاف شرع نبودن آن است. ارتباطات بین المللی سبب رشد سیاسی، اقتصادی و فرهنگی جوامع اسلامی خواهد شد. با شناخت و تفسیری از سیره پیامبر (ص) به تفسیر این امور پرداخته شده است. اسلام دینی جهان شمول است که همواره در صدد تبلیغ و ترویج آن باید تلاش نمود. اهمیت ارتباط با جوامع غیر مسلمان با رعایت موازین شرعی و درست می تواند سبب جذب کفار به اسلام شود. همچنین ارتباط با بیگانگان پیامدهای مثبت و منفی در باب امنیت اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، اجتماعی در بر خواهد داشت. که این پیامدها باید مورد توجه قرار گیرد تا از آثار زیانبار آن کاسته شود. از این منظر اسلام، ارتباط با بیگانه را آزادانه و بدون محدودیت ندانسته است. از نظر اسلام مشرک یا منکر خداوند به واسطه شرک، باب نجات را برای ابد به روی خود بسته است. حساسیت اسلام بر غیر خداپرستی بیشتر از خداناپرستی است. اسلام دین بشر دوستانه است، حتی مشرک را دوست دارد به سبب اینکه مخلوقی از

خلقت پروردگار است. اهل ذمه که با پرداخت جزیه، شهروند جامعه اسلامی شناخته می شود و دارای مصونیت و آزادی است در روایات مختلف از پذیرش اعمال وی نهی شده است اما این نهی در روایات دیگر محدود به مواردی شده است که آنها قوانین شرعی را رعایت نکرده باشند و در صورت تخلف مجازات نیز خواهند شد. اسلام روا نمی دارد که مسلمان با کفار رابطه دوستی عمیق و بی قید و شرط داشته باشند. زیرا انسان از دوست تاثیر می پذیرد و این تاثیر گذاری سبب رخنه افکار و عقاید کفار در میان مسلمانان خواهد شد. در این تحقیق ابعاد مختلف مصونیت بیگانگان در بحث ازدواج و تملک اموال و اشتغال و نقض قرارداد بیگانه مورد بررسی قرار گرفته است. هریک شامل موازین قانونی و شرعی است که عدم رعایت آنها توسط بیگانگان سبب ایجاد مخافت جدی جامعه اسلامی خواهد شد. در نهایت به نتیجه گیری کلی با توجه به مباحث بیان شده پرداخته ایم. اما ضعف در شناخت کامل و جامع این موضوع بسیار جامع، پیشنهادهای را در ذهن ما رقم زده است تا در بررسی های دیگر به آن پرداخته شود.

۱-۱ بیان مسأله

انسان موجودی اجتماعی است و با دیگران ارتباط برقرار میکند. برقراری روابط اجتماعی بین افراد، می تواند در زندگی افراد نقش تاثیرگذاری داشته باشد.

برای ورود به جوامع دیگر به علت تاثیرات احتمالی و تفاوت های فرهنگی و دینی، نیازمند تعیین سازو کارها و وضع قوانین خاص خواهیم بود. دولت و در مقام بالاتر قانونگذار، برای جلوگیری از پیامدهای منفی مطروحه، باتوجه به مصالح سیاسی، اقتصادی و اجتماعی، محدودیت هایی را نسبت به حقوق بیگانگان اعمال می نماید که در اصولی از قانون اساسی و موادی از قانون موضوعه ایران و قوانین خاص مربوط به ورود اتباع بیگانه، این حدود، حقوق و محدودیت ها و محرومیت ها مفصل بیان شده است.^۱ این قوانین باید به گونه ای وضع شود که هم حقوق بیگانگان را تعیین کند و هم حقوق و وظایف جامعه میزبان، در ارتباط با آنها باید مشخص شود. در جوامع اسلامی نیز که مبنای اداره امور را دستورات اسلامی می دانند، حقوق بیگانگان (غیرمسلمان) دارای موازینی است.

در اسلام، منظور از بیگانه، کافر است که با عنوان ذمی و مستامن و معاهد و حربی یاد شده است. ذمیان عبارتند از: اهل کتاب که با پرداخت جزیه و انعقاد قرارداد اقامت دائم، شهروند و تبعه دولت اسلامی محسوب می گردند.

اما مستأمنین بیگانگانی هستند که بطور موقت با انعقاد عقد امان، حق اقامت در سرزمین اسلامی را می یابند. بنابراین امان موقت شبیه گذرنامه یا جواز ورودی است که به دارنده آن حق ورود و اقامت موقت همراه با تضمین امنیت و حمایت را اعطا می کند.

^۱ اصل ۱۴ قانون اساسی، مواد ۵-۹ و ۹۶۱-۹۹۱ قانون مدنی.

معاهد نیز غیر مسلمانانی هستند که با دولت اسلامی پیمان عدم تعرض و قرار داد ترک جنگ و دشمنی را امضا کرده باشند و در سرزمین و داخل کشور خودشان زندگی می کنند. امضای قرار داد و معاهده سبب می شود، که جان و مال و ناموس آنان حرمت و مصونیت پیدا کند. و اگر مصالح سیاسی و اجتماعی مسلمانان ایجاب کند، دولت اسلامی می تواند برابر آیین ها و قانون، با صدور ویزا به آنها اجازه ورود و اقامت در کشور اسلامی بدهد. و به مدتی که در قرار داد به آنها اجازه اقامت داده شده است به عنوان بازرگان، جهانگرد، یا دانشجوی و سفیر و کاروان رایزن و دیگر عناوین معمول رسمی به کشور اسلامی مسافرت کند.

گروهی دیگر از کفار که نه اهل ذمه هستند و نه مستامن و نه معاهد، یعنی همان گروهی که به خدای متعال و نبوت پیامبر (ص) اعتقادی ندارند، کفار حربی هستند. که دست به انکار زده و یا اینکه منکر ضروریات دین می باشند و به هیچ نحو در پناه حکومت اسلام نبوده و ممکن است در صدد ضربه زدن و جنگ با اسلام و امت اسلامی باشند. ارتباط با چنین کسانی جایز نیست و حتی جان و مال آنها برای اسلام حرمتی ندارد.

اسلام، دین فطرت پاک انسانی است و برای هدایت و سعادت بشریت آمده است. در روایات و احادیث، هم زیستی مسالمت آمیز و رعایت حقوق انسانی غیر مسلمانان، مورد تاکید است و پیشوایان اسلام پیوسته مسلمانان را به رعایت انصاف، ادای حقوق و پرهیز از آزار و اذیت پیروان مذاهب دیگر توصیه می نمودند. چه آنان که در جامعه اسلامی و در تحت حکومت اسلام زندگی می کنند. (اهل ذمه) و چه کسانی که در جوامع غیر اسلامی هستند (کفار). اهل ذمه نیز متقابلاً باید شرایط "ذمه" را رعایت کنند، و اگر شرایط "ذمه" را رعایت نکنند یا از آنان خیانتی سر بزند مطابق قانون اسلام مجازات خواهند شد. همچنین سفارش های اکیدی که از پیامبر خدا (ص) و پیشوایان اسلام در مورد زندگی مسالمت آمیز مسلمین با پیروان مذاهب که در دیگر بلاد و کشورها زندگی می کنند (حکومت های غیر اسلامی) رسیده که در واقع همان روح هم زیستی مسالمت آمیز است که قرآن نیز بدان توصیه نموده است و نشان می دهد که اسلام بالذات با هیچ یک از غیر مسلمانان سرجنگ و ستیز ندارد. حقوق اسلام نیز حقوقی را که جامعه بین المللی برای بیگانگان مورد شناسایی قرار داده، به شرط عدم مخالفت با قوانین اولیه اسلام و منافع و مصالح عمومی دولت اسلامی به رسمیت شناخته است. بیگانگان نیز در صورت عدم بیزاری و عدم جنگ با مسلمانان در دین، از حقوق انسانی، اخلاق حسنه و قسط و عدل اسلامی برخوردارند.^۱ اسلام اینگونه است ولی محدودیت ارتباطی با کفار را نیز در نظر گرفته است.

در معرفی فقه شیعه نیز باید گفت: فقه شیعه یکی از مذاهب فقهی در اسلام است. این مذهب از آن رو که پیروان آن از شیعیان دوازده امامی اند به فقه شیعه و از آن رو که منسوب به امام جعفر صادق (ع) هستند به فقه جعفری معروف است. شیعه گرایشی خاص در اسلام، براساس یک رشته نظرات و تحلیلات کلامی و تاریخی است. حدیث ثقلین که توسط محدثین شیعه و سنی از پیامبر اسلام روایت شده و برخی دیگر از

۱. سنجرى، ابراهيم، حقوق بیگانگان در حقوق بین الملل و اسلام، ۱۳۹۸.

روایات پیامبر (ص) ریشه اصلی این گرایش را تشکیل می دهد. مکتب شیعه نظراتش در زمینه های مذهبی را بطور معمول از رهنمودهای معصومین(ع)، اهل بیت و بزرگان، الهام گرفته است. اختلاف اصلی دو مکتب فقهی شیعه و سنی در تلقی آنها در خصوص سنت نبوی و منابع فقه است. حدیث نبوی را اهل سنت از صحابه او و شیعه از خاندان پیامبر بدست آوردند. مذاهب فقهی اهل سنت پیرو نظرات فقهی چند نفر از فقهای مدینه و عراق هستند. ولی مذاهب فقهی شیعه تابع نظرات اهل بیت رسول الله هستند. منابع فقهی شیعه، قرآن، سنت، اجماع، عقل است که بر مبنای این چهار منبع، احکام بررسی می شود.

از سویی دیگر کشورهای اسلامی، باید به محدودیت های اسلامی روابط با کفار و احکام شرعی مربوط به ارتباط با غیر مسلمانان توجه کنند. اسلام محدودیت هایی برای روابط میان جامعه و دولت اسلامی با بیگانگان قائل شده است. محدودیت روابط با غیر مسلمانان در راستای حفاظت از تاثیر پذیری جامعه و دولت اسلامی و سلطه بیگانگان است، وگرنه دعوت و تبلیغ دین اسلام در میان آنان بدون داشتن ارتباط، امکان پذیر نیست. جامعه ایمانی می بایست هوشیار باشد که نیازمندی هایی که هر جامعه انسانی، به علل گوناگون به دیگر جوامع دارد، نباید موجب وابستگی اقتصادی و سرسپردگی به دشمنان و سلطه جوامع بیگانه بر آنان شود. باید توجه داشت روابط با غیر مسلمانان تنها در مدار مسائل مادی و دنیوی نیست. بلکه می توان دلایل دیگری داشته باشد که از جمله آنها دعوت و تبلیغ اسلام در میان آنان است؛ زیرا بدون ارتباط نمی توان افکار و عقاید اسلامی را به دیگران رساند و آنان را به اسلام دعوت کرد. از این رو، اسلام و آموزه های وحیانی قرآن، در چگونگی این روابط خطوط قرمزی را مشخص کرده که باید مراعات شده و از آن تجاوز نشود. مانند ممنوعیت رابطه ولایی با غیر مسلمانان و بیگانگان؛ زیرا از جمله کارکردهای رابطه ولایی، آگاهی به اسرار باطنی و اطلاعات سری و رازهای مومنان و جامعه اسلامی است. طبق آیه ۱۱۸ سوره مبارکه آل عمران^۱، نوع رابطه با بیگانه نباید به گونه ای باشد که محبت آنان در دل مسلمانان و اسرار مسلمانان در دست ایشان قرار گیرد. رابطه نباید چنان باشد که آنان به اسرار جامعه اسلامی و کشورتان آگاه شوند. از این آیه می توان اینگونه استنباط شود که، اگر رابطه ای میان مسلمانان و جامعه اسلامی با بیگانگان برقرار می شود، این رابطه باید در حد ظاهر باشد و به باطن جامعه اسلامی نباید راه یابد.

وضع حقوقی بیگانگان در نظام حقوقی اسلام بیشتر بر پایه الزام یک جانبه دولت اسلامی و نیز رفتار متقابل استوار است. تعهد یکجانبه دولت اسلامی عمدتاً بر پایه عقد امان صورت می گیرد که پس از تقاضای امان از سوی بیگانه، و موافقت طرف مسلمان انعقاد می یابد. پس از انعقاد عقد امان، تازمانی که عقد استمرار داشته

۱. یاایها الذین آمنوا لاتتخذوا بطانه من دونکم لایالونکم خیالاً ودوا ماعتنم قد بدت البغضاء من فواهم و ماتخفی صدورهم اکبر قدینا لکم الایة ان کتتم تعقلون(ای اهل ایمان از غیر همدینان خود دوست صمیمی همراز نگیرید (چه آنکه آنها که به غیر دین اسلامند از خلل و فساد در کار شما ذره ای کوتاهی نکنند. آنها همیشه مایلند که شما در رنج و سختی باشید، دشمنی شما را گاهی بر زبان هم آشکار سازند. در صورتی که محققاً آنچه در دل پنهان می دارند. بیش از آن است که بر زبانشان آشکار می شود، ما آیات خود را برای شما بیان کردیم اگر عقل و اندیشه کار ببندید).

باشد، هر دو طرف ملزم و مکلف به اجرای آن هستند. مشروط به آنکه مضمون عقد و شروط آن، با شرع و قواعد آمره و نظم عمومی جامعه اسلامی مخالف نباشد.

می توان بیگانگان را براساس برخورداری از مزایا و مصونیت های خاص به دو دسته تقسیم کرد. یک دسته ماموران سیاسی، کنسولی دولت فرستنده که دولت محل ماموریت براساس قواعد و عرف بین المللی و نیز کنوانسیون های ۱۹۶۱ و ۱۹۶۳ وین، باید با آنان رفتاری ویژه و ممتاز از دیگر بیگانگان در جهت انجام وظایفشان به نحو مطلوب، داشته باشد. مصونیت بیگانگان، یکی از مسائل مهم حقوق بین الملل محسوب می شود که در جوامع اسلامی و غیر اسلامی حائز اهمیت است. ضوابطی تعیین شده است تا فرد بیگانه با ورود به قلمرو دیگری در امان بوده و از لحاظی که مورد نیاز است، مصونیت داشته باشد تا بتواند به اهداف خود برسد. مصونیت، امتیازی است که به موجب قانون به بعضی اشخاص اعطا می شود تا در موقعیت اجتماعی خود بهتر عمل کنند. زیرا حفظ و تقویت چنین موقعیت هایی مطابق با مصالح اجتماعی می باشد. در این خصوص سیسرون سخنور مشهور رومی می گوید: «مصونیت سفرا در حقوق موضوعه بشری (حقوق مقرر شده توسط انسان) و هم حقوق الهی تضمین شده است. سفیران دولتها، دارای شخصیتی مقدس و قابل احترام هستند و حرمت آنها نه تنها در ممالک دوست، بلکه کشورهای متخاصم نیز باید رعایت شود. مصونیت عبارت از حقی است که به موجب قانون، دارندگان آن نسبت به کلیه اعمالی که در اجرای وظایف خود انجام می دهند از تعقیب جزایی، مدنی و اداری در امان باشند. مصونیت امتیازاتی است که سایر مردم عادی، حق استفاده از آن را دارا نخواهند بود»^۱.

البته مصونیت دو معنا دارد که مصونیت از آزار و نا امنی را بعنوان اولین معنا می توان نام برد. گاهی مصونیت به معنای امنیت مطرح می شود، که در قانون اساسی ایران نیز برای به رسمیت شناختن امنیت شهروندان، اصول عدیده ای طراحی و تدوین شده است که مهم ترین آنها، اصل ۲۲ قانون اساسی است که مقرر می دارد «حیثیت، جان، حقوق، مسکن و شغل اشخاص از تعرض مصون است مگر در مواردی که قانون تجویز کند»

در معنای دیگر مصونیت در برابر اعمال قانون و مجازات های قانونی، قابل بررسی است. مصونیت قانونی یکی از سبب های معافیت از مجازات است که شخص دارای آن در صورت ارتکاب عمل مجرمانه از تبعات عمل خود معاف است و قابل تعقیب و مجازات نیست. نشان قانونی بودن مصونیت این است که عمومیت نداشته و به دلیل موقعیت ها و برای پیش برد وظایف مهم به برخی افراد سیاسی و دیپلماتیک اعطا می گردد. موضوع بحث ما بیشتر بر این امر و تاثیرات مخرب و منفی آن مانند کاپیتولاسیون و موضع گیری امام (ره) و بایدها و نبایدها رسیدگی خواهد کرد.

^۱ موسی زاده، رضا، سازمانهای بین المللی، تهران، نشر میزان، ۱۳۹۵.

دیگر دارای موقعیت مذکور نبوده چارچوب قواعد کلی حقوق بین الملل و نیز قوانین دولت محل رفتار می شود. که البته حقوق و تکالیف این اشخاص با توجه به وضعیتشان متفاوت است. برای مثال اشخاصی مانند کارگران که برای کار به کشور دیگر می روند و یا کارکنان شرکت های تجاری و موسسات مالی که جهت انجام فعالیت های اقتصادی در کشور خارجی به سر می برند، چون فعالیت آنها با اجازه دولت محل اقامت است، از حقوق و تکالیف گسترده تری برخوردار بوده و علاوه بر مصونیت جانی، اموال آنها نیز مصون از تعرض است. در مقابل، دولت محل اقامت می تواند، آنها را به انجام تکالیفی از قبیل پرداخت مالیات و... وادار کند. اما بیگانگانی دیگر از قبیل دانشجویان، جهانگردان، اعضای گروه های ورزشی، هنری و سایر اشخاص که به دلایلی از یک کشور عبور می کنند، دارای حقوق و تکالیف محدودتری هستند. بدیهی است که جان و مال و عقیده آنان از تعرض مصون خواهد بود ولی اجازه فعالیت اقتصادی ندارند.^۱

جامعیت و جهان شمولی آیین توحیدی اسلام، ایجاب می کند که با همه ملت ها، از هر نژاد و فرهنگ و با هرگونه اعتقادات ملی و دینی، در پیوند باشد تا بتواند پیام توحید را به آنان برساند و آنان را به اسلام دعوت کند.

در بحث مصونیت بیگانه، دین مبین اسلام و قانون، احکامی را در ابعاد گفته شده وارد می دانند. با توجه به آنچه که گفته شده با مدد الهی، به این سوال پاسخ داده خواهد شد که، دیدگاه فقه شیعه، درباره مصونیت بخشی بیگانگان در جوامع اسلامی چیست؟

۱-۳ اهمیت ضرورت تحقیق

جمهوری اسلامی ایران، از زمان تاسیس تاکنون، بیگانگان فراوانی را به دلایل مختلف پذیرفته است. به همین منظور، دولت و در مقام بالاتر، قانونگذار، برای جلوگیری از پیامدهای منفی مطرح شده، با توجه به مصالح سیاسی، اقتصادی و اجتماعی، محدودیت هایی را نسبت به حقوق بیگانگان اعمال می نماید. در اصول قانون اساسی و موادی از قانون مدنی و قوانین مربوط به ورود اتباع بیگانه، این حقوق، حدود و محرومیت ها مفصل بیان شده است.^۲ ایجاد محدودیت ها و محرومیت ها برای بیگانگان می تواند تضمین کننده شرایط امنیتی، اقتصادی و فرهنگی جامعه باشد.

در کنار مجوزها و محدودیت های اعمال شده توسط دولت اسلامی، فرد بیگانه نیز قبل از ورود به قلمرو اسلامی باید حقوق خود را بشناسد و رابطه خود را بانظام حقوقی کشور مقصد را بداند. اگر مصونیت حقیقی است که برای بیگانه در نظر گرفته شده است، همه دستورات و حدود مربوط به مصونیت از نظر اسلام را

۱. قاسمی شوب، احمدعلی، نگاهی به جایگاه بیگانگان در حقوق بین الملل با تاکید بر اسناد حقوق بشر، نشریه حقوق بین الملل، ۱۳۸۳.

۲. اصل ۱۴ قانون اساسی. مواد ۵-۹ و ۹۶۱-۹۹۱ قانون مدنی.

بداند. تا دچار بلاتکلیفی نشود. حق کسی را ضایع نکند یا حقی از حقوق او ضایع نگردد، و در نهایت خود را برای ورود به کشور اسلامی، مهیای مطابقت با مقررات سازد.

حقوق و وظایف بیگانگان در جوامع و ادوار گوناگون، یکسان نبوده است. به طور کلی، کشورها وظیفه ندارند که بیگانگان را در کشور خود بپذیرند، اما در صورتی که پذیرفتند، از سویی ملزم هستند که مطابق با اصول و قواعد رفتار انسانی حیثیت و کرامت انسانی حقوق بشر و میثاق بین المللی مثل اعلامیه جهانی حقوق بشر که ایران هم به آن پیوسته است، رفتار کنند.^۱ از سویی دیگر به دستورات دینی درباره آنان توجه شود. باتوجه به نکات گفته شده، پرداختن به موضوع جواز مصونیت بیگانگان در کشورهای اسلامی، بسیار مهم است و در منابع دینی و علمی، باتوجه به اهمیت این موضوع، مکرر و با دقت به آن پرداخته شده است.

درباره میزان حقوق اعطایی به بیگانگان دو رویکرد در مقابل هم قرار دارند.

«رویکرد اول: رویکرد فلسفی - اخلاقی: مبنای حقوق بیگانگان در این سیستم جنبه فلسفی و اخلاقی دارد. سوار از طرفداران این نظر میگوید: شخصیت انسانی صرف نظر از تابعیت او ایجاب می کند که در خارج از کشور متبوع خود، پاره ای از مزایای حقوقی که لازمه زندگی بشر است استفاده کند. چنانچه دولتی، بیگانه ای که در خاک آن کشور اقامت گزیده را از این مزایا محروم کند، برخلاف اخلاق رفتار کرده است. البته از قرن ۱۹ میلادی این رویکرد بیشتر جنبه عمومی داشته و به تدریج مبنای حقوقی پیدا کرده و رنگ آزاد گرای به خود گرفته است. بر مبنای این نظر باید برای خارجی ها همان حقوقی را قائل شد که برای اتباع داخلی وجود دارد.

رویکرد دوم: رویکرد سیاسی: این رویکرد بیشتر جنبه ملیت خواهی دارد. مبنای حقوق بیگانگان در این سیستم، مصالح سیاسی ملت است و صرفاً یک مساله اخلاقی یا حقوقی نیست. در این سیستم، حقوق بیگانگان به محض تجاوز از حداقل، به صورت یک امتیاز رخ می نماید و باید بر اساس وضع هر کشوری به صورت جداگانه مد نظر قرار گیرد. فلذا این رویکرد، یک قاعده کلی برای حل مسائل بیگانگان نیست. حقوق بیگانگان مبنای حقوقی ندارد ولی باید منصفانه باشد.»^۲

جمهوری اسلامی ایران، بعد از انقلاب اسلامی به رهبری امام خمینی (ره) رویکردی دینی بر مبنای اسلام در پیش گرفته است و دستورات اسلام را در وضع قوانین و بایدها و نبایدهای جامعه در نظر گرفته است. گروهی بر این باور بودند که بر نظام بین الملل کفر حاکم است و بسیاری از کشورها، بخصوص کشورهای پیشرفته صنعتی، با دین میانه خوبی ندارند، بهتر است هیچ گونه ارتباطی با آنها نداشته و مرزهایمان را بر تمام جنبه های فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و اجتماعی آنان ببندیم. در صورتی که رویکرد انقلاب این

۱. عرب، فاطمه، حقوق بیگانگان، موسسه حقوقی ملک پور.

۲. کمرخانی، ایام، کمرخانی، سعید، قانون یار حقوق بین الملل خصوصی، چتر دانش، تهران، ۱۳۹۴.